

2016-03-14

Dnr SU FV-1.1.3-3873-15

Yliali Asp
Fakultetssekreterare
Humanistiska fakultetskansliet

Regeringen
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkande *Ny Museipolitik (SOU 2105:89)*

Stockholms universitet har anmodats yttra sig om rubricerat betänkande. Humanistiska fakultetsnämnden som fått i uppdrag att avge yttrande har, efter hörande av Historiska institutionen, Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap samt Institutionen för kultur och estetik följande att anföra.

Sammanfattning

Stockholms universitet delar utredningens huvudperspektiv att museerna ska stå fria som kunskapsinstitutioner. Vi vill dock betona att detta inte bara gäller gentemot sina huvudmän, utan också från kommersiella intressen.

Att lägga ner nuvarande Riksutställningar och i stället inrätta en ny ”Myndighet för museer och utställningar” är även det ett väl motiverat förslag. I det Sverige som idag växer fram är det viktigare än någonsin att museerna når ut till många platser och att en jämnare resursfördelning kommer till stånd. Däremot delar vi inte utredningens uppfattning att det system för kvalitetsbedömning som finns i högskolesektorn är en bra modell för museivärlden.

Stockholms universitet ställer sig positiv till huvuddelen av den nya museilagen som syftar till att skapa klarhet i systemet och tydliggöra de styrsignaler som ska gälla för museerna. Universitetet ställer sig dock inte bakom det avsnitt i lagen som behandlar samlingsförvaltning. Vi är kritiska mot att lagen öppnar upp för museer att enbart på marknadsekonomisk grund förstöra och avyttra lös egendom. En påtaglig brist i lagförslaget är också att samlingarnas vetenskapliga betydelse inte beaktats. Utredningen saknar en konsekvensanalys som tar hänsyn till samlingarnas betydelse för forskningen. Denna syn genomsyrar även betänkandet i stort.

Utredningen är mycket försiktig i redovisningen av kunskapsuppbyggnad och forskningens roll på museerna. Stockholms universitet hade önskat mer framåtriktade förslag, bland annat för hur andelen forskarutbildad personal vid landets museer ska öka.

En ny museilag och en ny myndighet

Aldrig tidigare har så många människor besökt museer, i Sverige såväl som internationellt. Museer har också hög trovärdighet. Därför ser vi det som oerhört viktigt vad museer gör. Detta inte minst i en tid när många för museer centrala kunskapsområden, som historia, kultur- och kulturarv samt konst, blivit slagfält i den politiska debatten. Museer har under 250 år visat sig både kunna fungera som förståelseskapande och kunskapsproducerande nationella institutioner, och – dessvärre – som propagandamaskiner för anti-humanistiska intressen. En ny museipolitik är ur denna synvinkel av yttersta vikt, med tanke på de utmaningar Sverige står inför, för att skapa nya sätt att skapa samhörighet över klass-, köns- och etnicitetsgränser.

Stockholms universitet delar därmed utredningens huvudperspektiv att museerna ska stå fria som kunskapsinstitutioner. Vi vill dock betona att detta inte bara gäller gentemot sina huvudmän, utan också från kommersiella intressen. Det är mycket viktigt att man värnar om att museiverksamheten vilar på vetenskaplig grund.

Utredningen ger många bra förslag att ta tillvara, som att rensa bland de många tidigare föreslagna organisationerna, att skapa klarhet i systemet och tydliggöra de styrsignaler som ska gälla för museerna. Att göra rent hus med den tidigare mängden av instruktioner och styrdokument och i stället införa en museilag är ett djärvt, men vällovligt förslag. I lagförslaget till ny samlingsförvaltning saknas dock en konsekvensanalys som tar hänsyn till samlingarnas betydelse för forskningen.

Att lägga ner nuvarande Riksställningar och i stället inrätta en ny ”Myndighet för museer och utställningar” är ett väl motiverat förslag.

Kvalitetssäkring

Stockholms universitet delar inte utredningens uppfattning att det system för kvalitetsbedömning som finns i högskolesektorn är en bra modell för museivärlden, inte minst av skälet att det är ännu svårare att definiera kvalitet i ett museums verksamhet än i ett universitets. Därtill finns redan adekvata instrument för att bedöma museers verksamhet. Den forskning som bedrivs på museer bör självklart utsättas för samma granskning som övrig forskning. Den utåtriktade verksamheten kan bedömas utifrån besöksstatistik (som dock behöver bli mer utförlig vad gäller klass och etnicitet). Utställningar bedöms och granskas av kritiken.

Forskning och kunskapsuppbyggnad

Utredningen anför vikten av att slå vakt om ”museets fria förmedling av kunskaper och upplevelser”. Vagare är skrivningarna om vikten av att slå vakt om museets egen produktion av kunskaper, d.v.s. forskningen. Formuleringarna är genomgående försiktiga: ”museerna ska inom sina ämnesområden ... bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad” (s. 275). Skälet till detta anges vara att museerna ska främja kunskapsuppbyggnad såväl i egen regi som i andras som bedriver forskning i samlingarna och verksamheten.

Vår uppfattning är att detta är att ta för lätt på frågan. Forskningen har länge varit satt på undantag vid svenska museer. Svårast är situationen vid läns museer och kommunala museer. Kommunallagens (1 § 1991:900) skrivning om anknnytning till kommunens område och dess medlemmar har tagits till intäkt för vad som beskrivits som ett kommunalt forskningsförbud.

Utredningen refererar tidigare utredningar om forskningens roll vid museer, utan att peka på någon väg framåt. Detta finner vi synnerligen olyckligt med tanke på de utmaningar Sverige står inför, för att skapa nya sätt att skapa samhörighet över klass-, köns- och etnicitetsgränser. Många museer har ambitionen att arbeta intersektionellt, men saknar resurser. För att kunna arbeta tillsammans med de forskare och lärare vid universiteten som arbetar inom området, och som ofta befinner sig vid den internationella forskningsfronten, krävs forskarutbildad personal vid museerna. Detta för att öka museernas beställarkompetens vid samarbeten och för att frigöra resurser för kvalificerade projektansökningar.

Med hänvisning till Museiutredningen SOU 1994:51 beskrivs ett behov av att bredda de museianställdas utbildningsbakgrund ”för att komma till rätta med universitetsforskarnas ointresse för museernas samlingar”. Detta upplever vi som en felaktig beskrivning. Stockholms universitet har samarbeten med en lång rad museer i hela Sverige. Vad som behövs är snarare en höjning av utbildningsnivå då få museianställda är forskarutbildade.

Vi noterar också skrivningen på s. 278 att ”Museerna i det allmänna museiväsendet bör kunna reflektera kritiskt över dagens samhälle ur ett historiskt perspektiv och lyfta fram kunskap om tidigare förändringsprocesser som är viktiga att känna till samt arbeta med frågor om identitet och kulturarvsbruk”. Den pekar mot att det kommer att behövas gedigen historisk kompetens på museerna.

Vi vill som framåtsyftande förslag åter aktualisera idén om tidsbegränsade utbytestjänster mellan universitet och museer som diskuterades av Sektorsforskningsutredningen 1997 (Ku 97/711/ka).

Samlingsförvaltning

Utifrån ett universitetsperspektiv är det viktigt att museerna kan tillvarata och tillgängliggöra material för forskning. Därför är det viktigt att museerna kan fortsätta samla in, också i samtiden. En påtaglig brist i lagförslaget är att samlingarnas vetenskapliga betydelse inte beaktats. Denna syn genomsyrar även betänkandet i stort. Samlingarnas kulturhistoriska och vetenskapliga värde har fått stå tillbaka för deras marknadsekonomiska värde. I 10 § framgår det att samlingarna anses ha en underordnad roll i museernas verksamhet. Därmed förbises samlingarnas forskningspotential att kunna generera ny kunskap som är till gagn för museernas övergripande verksamhet.

Överlåtelse, byte, försäljning och gallring

Förslaget om möjligheten för museer att mer aktivt förvalta samlingarna, genom överlåtelse i olika former eller destruktion framstår som bristfälligt. Det framgår inte tydligt på vilka grunder denna aktiva förvaltning ska ske. Återigen väcks frågan om kompetens. Innan beslut tas om att sälja, skänka eller förstöra ett föremål fordras etiska, samhälleliga och vetenskapliga överväganden som inte enbart rör det aktuella museet, eller ens museivärlden som sådan. Föremål som idag anses ha lågt informationsvärde behöver inte heller ha detta i framtiden. En konsekvens av möjligheten till försäljning av lös egendom som inte längre behövs i verksamheten är också att det kan öppna upp för en handel på Svarta marknaden, speciellt gäller detta för fornfynd. Skrivningen i 11 § står i skarp kontrast till innehållet i kulturmiljölagen där alla föremål som inlöses av staten är reglerade i lag. Det är bekymmersamt att lagförslaget inte tydligt redogör hur denna problematik skall behandlas.

Vi har förståelse för att visst massmaterial i museers samlingar måste gallras, men vi vänder oss starkt emot att den vetenskapliga sakkunskapen om föremål som krävs vid ett gallringsbeslut inte beaktas, liksom att förslaget möjliggör destruktion och avyttring enbart på marknadsekonomiska grunder. Grundläggande beslut om förvaltning, handhavande och avyttring av museernas samlingar, bibliotek och annat för forskning relevant material bör fattas i dialog och samråd med forskare och berörda vetenskapliga institutioner.

Ändring i kulturmiljölagen

Vi anser att förslaget att ändra 2 kap. 17 § i kulturmiljölagen (1988: 950) från vårda till förvalta är direkt missvisande. I sammanhanget betyder förvaltning av samlingar att bevara och vårda, inte avyttra och destruera statens egendom såsom det står i 11 § i förslaget till den nya museilagen. Såväl att vårda som att förvalta betyder i det här sammanhanget att bevara statens egendom, inte att försälja eller destruera. Bestämmelsen är alltså inte författad på klarspråk eftersom den innehåller denna direkta motsägelse.

Samverkan och spridning i hela landet

I det Sverige som idag växer fram är det viktigare än någonsin att museerna når ut till många platser. Utredningen redogör för problematiken med att den stora merparten av de statliga museerna ligger i Stockholmsregionen och har lite verksamhet därutån. Till detta kan läggas att det huvudsakligen är dessa museer som får del av centralmuseernas forskningsmedel, samt är mest framgångsrika i kampen om pengar från andra finansiärer. Utifrån den tidigare anförda utgångspunkten, att museerna har en viktig funktion att fylla i skapandet av det framtida Sverige, måste resurserna fördelas jämnare över landet. En väg framåt vore att med statliga medel skapa forskningstjänster vid kommunala och regionala museer, tillsammans med kompetensutvecklingsmedel. De medel som utredningen anger behöver frigöras för utveckling, skulle kunna användas för detta ändamål (s. 262). Ett annat förslag är att också samverkan med universiteten kan inkluderas i utredningens förslag om 28 miljoner till samverkansprojekt, då flera museer både bedriver och efterfrågar forskning.

Avgifter

Utredningen föreslår att föremål ”utan oskäligen avgifter och administrativa hinder” ska ställas till förfogande för andra museer (s. 13). Men utredningen skriver inget om forskare vid universitetet. Det är idag ofta förknippat med höga kostnader och stora administrativa hinder för forskare vid universitetet att se föremål ur samlingarna, och att reproducera dem i bild, något som inverkar menligt på forskningen på svenskt museimaterial.

Detta beslut är fattat av Humanistiska fakultetens dekanus, professor Bengt Novén. Föredragande har fakultetssekreterare Yliali Asp varit.

Bengt Novén

Yliali Asp